

Amos Oz

Judas

Vertaald door Hilde Pach

2016

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Voor Deborah Owen

Daar rent de verrader aan de rand van het veld
Niet de levende maar de dode werpt naar hem de steen

Natan Alterman, 'De verrader', uit *Vreugde der armen*

Dit is een verhaal dat zich afspeelt in de winterdagen van 1959 en het begin van 1960. Dit verhaal bevat vergissing en begeerte, teleurgestelde liefde en een religieuze kwestie die hier onbeslist blijft. Bij een aantal huizen zijn nog steeds tekenen zichtbaar van de oorlog die de stad tien jaar geleden heeft verdeeld. Tegen de achtergrond kun je een verre accordeonmelodie horen of de smachtende geluiden van een mondharmonica in de avondschemering achter een gesloten luik.

In veel woningen in Jeruzalem zijn aan de wand in de woonkamer de wervelingen van *De sterrennacht* van Van Gogh te vinden of zijn *Korenveld met cipressen*, en in de kleine kamers liggen nog kokosmatten op de grond, en *De dagen van Tsiklag** of *Dr. Zhivago* liggen, ondersteboven opengeslagen, op een bank die bestaat uit een schuimrubberen matras met een oriëntaalse doek eroverheen en een stapeltje geborduurde kussentjes erop. De hele avond brandt er een petroleumkachel met een blauwe vlam. Uit een granaathuis groeit een kunstig gevormde krans van distels.

Begin december stopte Sjmoeël Asj met zijn studie aan de universiteit en was hij van plan Jeruzalem te verlaten, vanwege een gestrande liefdesrelatie, vanwege een onderzoek

* De woorden en begrippen voorzien van een asterisk worden verklaard in ‘Aantekeningen van de vertaler’, op pp. 391-394.

dat was vastgelopen en vooral omdat de financiële situatie van zijn vader dramatisch was verslechterd en Sjmoeël gedwongen was werk te zoeken.

Sjmoeël Asj was een jongen van een jaar of vijfentwintig, met een stevig postuur, hij had een baard, was verlegen, gevoelig, socialistisch, astmatisch en geneigd gemakkelijk enthousiast en snel teleurgesteld te worden. Hij had brede schouders, een korte, dikke hals, en hetzelfde gold voor zijn vingers: dik en kort, alsof bij elke vinger een kootje ontbrak. Uit iedere porie van zijn gezicht en hals groeiden onbelemmerd gekrulde baardharen die aan staalwol deden denken. De baard liep over in zijn woest krullende hoofdhaar en het gekrulde struikgewas op zijn borst. Vanuit de verte leek het altijd, zomer en winter, alsof hij helemaal verhit en bezweet was. Maar van dichtbij bleek, als aangename verrassing, dat zijn huid niet naar zurig zweet rook, maar de subtiele geur van babypoeder uitwasemde. Hij kon binnen de kortste keren opgewonden raken van nieuwe ideeën, mits ze scherpzinnig verwoord waren en iets paradoxaals in zich hadden. Maar hij werd ook nogal snel moe, misschien door zijn astma.

Zijn ogen vulden zich heel gemakkelijk met tranen, en dat bracht hem in verlegenheid en vervulde hem zelfs met schaamte: als op een winteravond onder aan een hek een jong katje jammerde, dat misschien zijn moeder was kwijtgeraakt, en als dat katje met een hartroerende blik opkeek naar Sjmoeël en langzaam langs zijn been wreef, werden Sjmoeëls ogen meteen mistig. Of als aan het eind van een middelmatige film over eenzaamheid en wanhoop in bioscoop Edison plotseling bleek dat juist het meest hardvochtige personage van allemaal uiteindelijk in staat was groot-

moedigheid te tonen, begonnen de tranen meteen zijn keel te verstikken. Als hij bij de uitgang van het Sjaäree Tsedek-ziekenhuis een hem volstrekt onbekende magere vrouw en een kind zag die elkaar snikkend omarmden, begon hij terstond ook te huilen.

In die tijd werd huilen als iets voor vrouwen beschouwd. Een man die in tranen was, deed mensen terugdeinzen en wekte zelfs een lichte weerzin, ongeveer zoals een vrouw met baardgroei. Sjmoeël schaamde zich heel erg voor deze zwakte en deed zijn uiterste best om haar te onderdrukken, maar zonder succes. Diep in zijn hart deelde hij in de spot die zijn sentimentaliteit opriep, en hij stemde zelfs in met de gedachte dat zijn mannelijkheid enigszins was aangetast en dat zijn leven daarom vrijwel zeker leeg en doelloos zou worden.

Maar wat doe je dan? vroeg hij zich soms af terwijl hij weerzin jegens zichzelf voelde. Wat doe je eigenlijk behalve medelijden hebben? Je had dat katje toch bijvoorbeeld onder je jas kunnen stoppen en het kunnen meenemen naar je kamer. Wie hield je tegen? En je had gewoon naar die huilende vrouw met dat kind kunnen gaan en hun kunnen vragen waarmee je hen misschien had kunnen helpen. Of je had het kind met een boek en biscuitjes op de veranda kunnen zetten, terwijl jij en de vrouw dicht naast elkaar op het bed in je kamer zaten en fluisterend bespraken wat er met haar aan de hand was en wat jij zou kunnen proberen te doen voor haar.

Een paar dagen voordat ze hem in de steek liet, zei Jardena tegen hem: 'Jij bent óf zo'n verhit, opgewonden hondje, dat heen en weer rent, langs je benen strijkt, zelfs als je op een stoel zit ren je op een of andere manier nog voortdurend je

staart achterna, óf je bent het tegendeel en ligt dagenlang in je bed als een niet-geluchte winterdeken.’

Daarmee doelde Jardena enerzijds op Sjmoeëls permanente vermoeidheid, en anderzijds op een onrustig element dat merkbaar was in zijn manier van lopen, waarin altijd een latent rennen aanwezig was: trappen nam hij altijd met twee treden tegelijk, drukke straten stak hij schuin over, haastig, met gevaar voor eigen leven, zonder naar rechts en naar links te kijken, alsof hij zich midden in een vechtpartij stortte, zijn bebaarde hoofd met krullen krachtig, krijgslustig naar voren gestoken. Het leek altijd alsof zijn voeten uit alle macht zijn lichaam achternazaten, dat zelf weer zijn hoofd achternazat, alsof zijn benen bang waren dat Sjmoeël om de hoek van de straat verdween terwijl hij hen alleen achterliet. Hij liep de hele dag te rennen, hijgend, koortsachtig, niet omdat hij bang was te laat op college of een politieke bijeenkomst te komen, maar omdat hij er altijd, ’s ochtends of ’s avonds, naar streefde alles af te maken wat hem was opgelegd, alles door te strepen wat op zijn dagelijkse takenlijstje stond. En ten slotte terug te keren naar de rust van zijn kamer. Elke dag van zijn leven zag hij als een uitputtende cirkelvormige hindernisbaan die hem van de slaap waaraan hij ’s ochtends werd ontrukkt, terugvoerde naar de winterdeken.

Hij hield graag betogen tegen iedereen die het horen wilde, vooral tegen zijn vrienden uit de Kring voor Socialistische Vernieuwing: hij vond het leuk om uit te leggen, vast te stellen, te weerleggen, te ontkennen en te vernieuwen. Hij was langdurig aan het woord, genietend, scherpzinnig en met verbeeldingskracht. Maar als hij reacties kreeg, als het zijn beurt was om te luisteren naar de ideeën van ande-

ren, raakte Sjmoeël meteen ongeduldig, dwaalde zijn aandacht af, werd hij zo moe dat zijn ogen dichtvielen en zijn woest krullende hoofd op zijn borstbehering zakte.

Ook tegen Jardena hield hij graag bevlogen verhandelingen, maakte hij korte metten met vooroordelen en conventionele opvattingen, trok hij een conclusie uit een veronderstelling en formuleerde een veronderstelling uit een conclusie. Maar als zij iets tegen hem zei, zakten zijn oogleden meestal al na een paar minuten naar beneden. Ze beschuldigde hem er altijd van dat hij helemaal niet naar haar luisterde, wat hij ontkende, zij vroeg dan of hij kon herhalen waarover ze het net had gehad, waarop hij van onderwerp veranderde en tegen haar sprak over de vergissing van Ben Goerion. Hij was goedhartig, vrijgevig, vol goede wil en zacht als een wollen handschoen, deed zijn uiterste best om iedereen altijd te helpen, maar hij was ook chaotisch en ongeduldig: hij vergat waar hij precies de tweede sok had opgehangen, wat de huisbaas eigenlijk van hem wilde of aan wie hij het schrift met zijn collegeaantekeningen had uitgeleend. Anderzijds raakte hij nooit in de war als hij opstond om uiterst precies te citeren wat Kropotkin had gezegd over Netsjajev na hun eerste ontmoeting en wat hij twee jaar later over hem had gezegd. Of wie van de apostelen van Jezus minder sprak dan alle andere apostelen.

Hoewel ze best sympathie had voor zijn springerige geest, zijn hulpeloosheid en wat ze beschouwde als het karakter van een vriendelijke hond die bruijste van energie en die zich altijd tegen je aan drukte en langs je benen streek en zijn speeksel langs je knieën liet lopen, besloot Jardena bij hem weg te gaan en in te gaan op het huwelijksaanzoek van haar vorige vriend, een ijverige, zwijgzame hydroloog die

Nesjer Sjarsjavski heette, een expert in het opslaan van regenwater, die bijna altijd precies kon raden wat haar volgende wens zou zijn. Nesjer Sjarsjavski kocht een leuke sjaal voor haar verjaardag volgens de gebruikelijke jaartelling en dan ook nog een groen oriëntaals tapijt voor haar verjaardag volgens de joodse jaartelling, twee dagen later. Hij wist zelfs de verjaardagen van haar ouders nog.

Een week of drie voor het huwelijk van Jardena kreeg Sjmoeël definitief genoeg van het werk aan zijn master-scriptie, *Jezus in de ogen van de joden*, een scriptie waaraan hij met een reusachtig enthousiasme was begonnen, volkomen in beslag genomen door het gedurfde inzicht dat was opgelicht in zijn hersenen toen hij het onderwerp koos. Maar toen hij was begonnen met het onderzoeken van details en het doorploegen van bronnen, ontdekte hij al snel dat zijn briljante inzicht helemaal niets nieuws bevatte, het was al in druk verschenen voordat hij geboren was, begin jaren dertig, in een voetnoot in een klein artikel dat geschreven was door zijn grote leermeester professor Gustav Jom-Tov Eisenschloss.

Ook in de Kring voor Socialistische Vernieuwing ontstond een crisis: de kring kwam elke woensdagavond om acht uur bijeen in een beroet café met een laag plafond in een achterafstraatje in de wijk Jagia Kapajiem. Ambachtslieden, loodgieters, elektriciens, schilders en drukkers kwamen hier soms triktrak spelen, en daardoor beschouwden de leden van de kring het café als een min of meer proletarische plek. De stukadoors en de radioreparateurs schoven weliswaar niet aan bij de tafel van de leden van de kring, maar het kwam weleens voor dat een van hen, twee tafeltjes verderop, iets vroeg of een opmerking maakte, of omgekeerd, dat een van de leden van de kring opstond en onbe-

vreesd naar een tafeltje met triktrakspelers liep om van de arbeidersklasse een vuurtje voor een sigaret te vragen.

Na lange, verhitte discussies stemden bijna alle deelnemers aan de kring in met de onthullingen van het twintigste congres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie met betrekking tot het schrikbewind van Stalin, maar er was een vastberaden groep die van de leden eiste niet alleen hun trouw aan Stalin te heroverwegen, maar ook hun houding ten aanzien van de principes van de dictatuur van het proletariaat zelf zoals Lenin die had vormgegeven. Twee van de leden gingen zelfs zover dat ze de ideeën van de jonge Marx gebruikten om de gestaalde leer van de oudere Marx aan de kaak te stellen. Toen Sjmoeël Asj probeerde de gemoederen tot bedaren te brengen, kondigden vier van de zes leden van de kring een afscheiding aan en de oprichting van een nieuwe cel. Onder de vier leden die zich afscheidden, waren ook de twee vrouwen van de kring, zonder wie het geen zin meer had.

In diezelfde maand verloor Sjmoeëls vader zijn hoger beroep na een jarenlange strijd bij diverse rechterlijke instanties tegen zijn oudere partner in de kleine onderneming in Haifa (Zeemeeuw bv, cartografie en luchtfotografie). Sjmoeëls ouders waren gedwongen de maandelijkse toelage die hij vanaf het begin van zijn studie had gekregen stop te zetten. Daarom ging hij naar de binnenplaats beneden, zocht achter de ruimte voor de vuilnisbakken een paar gebruikte kartonnen dozen bij elkaar, nam ze mee naar boven naar zijn huurkamer in de wijk Tel Arza en stopte er elke dag ordeloos wat boeken en kleren en spullen in. Al had hij nog geen enkel idee waar hij eigenlijk heen kon gaan.

Een paar avonden lang liep Sjmoeël rond door de regen-

achtige straten, een duizelige beer die boos was omdat hij uit zijn winterslaap gehaald was. Met zijn typische tred, die meer weg had van een zwaar soort rennen, ploegde hij door de straten van het centrum van de stad, die bijna leeg waren vanwege de kou en de wind. Een paar maal bleef hij na het vallen van de duisternis stokstijf in de regen staan in een straatje in de wijk Nachalat Sjiva en staarde naar het ijzeren toegangshek van het gebouw waar Jardena niet meer woonde. Soms voerden zijn voeten hem al zwerfend naar verafgelegen winterse buurten die hij niet kende, Nachlaot, Beet Jisraël, Achva of Moesrara, wadend door plassen, vuilnisbakken omzeilend die waren omgevallen door de wind. Een paar maal stootte hij bijna met zijn krachtig naar voren gestoken ruige hoofd tegen de betonnen muur die het Israëliëse Jeruzalem van het Jordaanse Jeruzalem scheidde, alsof hij hem wilde doorboren. Hij bleef stilstaan om, verstrooid, kromgebogen bordjes te bestuderen die hem tussen de roestige rollen prikkeldraad waarschuwden: Stop! U nadert de grens! Voorzichtig, landmijnen! Gevaar – Niemandslaan! En ook: Wees gewaarschuwd – u staat op het punt een gebied te betreden dat zichtbaar is voor vijandelijke sluipschutters! Sjmoeël aarzelde tussen deze bordjes alsof er een gevarieerde menukaart voor hem lag waaruit hij naar eigen smaak mocht kiezen.

Bijna avond aan avond zwierf hij zo rond, tot op het bot doorweekt van de regen, zijn woeste baard druipend van het water, rillend van de kou en de wanhoop, totdat hij uiteindelijk moe en uitgeput zijn bed in kroop tot de volgende avond: hij werd snel moe, misschien vanwege zijn vergrote hart. En dan stond hij weer moeizaam op als het begon te schemeren, trok zijn kleren en zijn jas aan, die nog niet

waren opgedroogd sinds zijn omzwervingen van de avond daarvoor, en weer droegen zijn voeten hem naar het eind van de stad, naar Talpiot, naar Arnona. Alleen als hij stuitte op het toegangshek van kibboets Ramat Rachel en door een wantrouwende bewaker met een zaklamp werd beschenen, kwam hij bij zinnen, keerde om en begon terug naar huis te lopen, met nerveuze, gejaagde stappen, alsof hij op de vlucht sloeg. Na terugkomst at hij haastig twee boterhammen met kwark, trok zijn natte kleren uit, groef zich weer in in zijn deken en probeerde heel lang vergeefs warm te worden. Uiteindelijk viel hij in slaap en sliep door tot de volgende avond.

Eens droomde hij van een ontmoeting met Stalin. De ontmoeting vond plaats in een laag achterkamertje in het beroete café van de Kring voor Socialistische Vernieuwing. Stalin had professor Gustav Eisenschloss opgedragen alle problemen en verliezen van Sjmoeëls vader op te lossen, terwijl Sjmoeël om een of andere reden Stalin uit de verte, vanaf het uitkijkpunt op het dak van het Dormition-klooster boven op de berg Zion, de hoek van de Klaagmuur liet zien die in gevangenschap was achtergebleven aan de andere kant van de grens, op het grondgebied van het Jordaanse Jeruzalem. Het lukte hem op geen enkele manier om Stalin, die grinnikte onder zijn snor, aan zijn verstand te brengen waarom de joden Jezus eigenlijk hadden afgewezen en waarom ze daar nog steeds in volhardden en hem met de nek bleven aankijken. Stalin noemde Sjmoeël Judas. Aan het einde van de droom doemde ook nog even de schrale gestalte van Nesjer Sjarsjavski op, die Stalin een jammerend jong hondje in een blikken trommel aanbood. Door het ge-

jammer werd Sjmoeël wakker met het duistere gevoel dat zijn gecompliceerde uitleg de zaak er nog erger op maakte, omdat die bij Stalin zowel spot als achterdocht opwekte.

Regen en wind beukten op het raam van zijn kamer. Een zinken wasteil die buiten aan de spijlen van het balkonhek hing, sloeg tegen de ochtend, toen het harder ging regenen en waaien, met een hol geluid tegen het hek. Twee honden, ver van zijn huis en misschien ook ver van elkaar, bleven de hele nacht maar blaffen, waarbij het geblaf soms afnam tot gejammer.

Daarom kreeg hij het idee om uit Jeruzalem te vertrekken en te proberen ergens op een afgelegen plek eenvoudig werk te zoeken, misschien als nachtwaker bij de bergen van Ramon, waartussen, zo had hij gehoord, een nieuw woestijnstadje werd gebouwd. Maar intussen was de trouwkaart van Jardena gekomen: blijkbaar hadden zij en Nesjer Sjarsjavski, haar gehoorzame hydroloog, de expert in het opslaan van regenwater, veel haast om te trouwen. Ze konden zich niet eens inhouden tot het eind van de winter. Sjmoeël besloot daarom hen te verrassen, het hele gezelschap te verrassen door wel degelijk deze uitnodiging te accepteren: tegen alle conventies in zou hij daar opeens verschijnen, vrolijk, luidruchtig, voortdurend glimlachend en schouderklopjes gevend zou hij als ongenode gast precies halverwege de huwelijksceremonie opduiken, waarbij alleen de allernaaste familie en de allerbeste vrienden aanwezig hoorden te zijn, en vervolgens zou hij van ganser harte deelnemen aan het feest na de huwelijksluiting en zijn bijdrage aan de feestvreugde leveren door, in het kader van het culturele programma, zijn veelgeprezen imitaties van het accent en de manier

van doen van professor Eisenschloss ten beste te geven.

Maar op de ochtend van Jardena's trouwdag had Sjmoeël het erg benauwd door een zware astma-aanval en hij sleepte zichzelf naar de kliniek van het ziekenfonds, waar ze hem tevergeefs probeerden te helpen met een inhalator en verschillende medicijnen tegen allergie. Toen zijn toestand verslechterde, werd hij van de kliniek overgebracht naar het Bikoer Choliem-ziekenhuis.

De uren van de huwelijksvoltrekking en het trouwfeest van Jardena bracht Sjmoeël door bij de eerste hulp. Daarna werd hij, gedurende de hele huwelijksnacht, onafgebroken gezoogd door het zuurstofmasker. De volgende dag besloot hij onverwijld Jeruzalem te verlaten.

In het begin van de maand december, op de dag dat het in Jeruzalem licht begon te sneeuwen, vermengd met regen, deelde Sjmoeël Asj professor Gustav Jom-Tov Eisenschloss en zijn andere docenten (van de vakgroepen Geschiedenis en Godsdienstwetenschap) mee dat hij stopte met zijn studie. Buiten in de wadi rolden mistflarden die Sjmoeël deden denken aan vuile watten.

Professor Eisenschloss was een kleine, accurate man met een bril met jampotglazen en scherpe, hoekige bewegingen die deden denken aan een koekoek die plotseling uit het deurtje van een wandklok tevoorschijn springt. Hij was compleet geschokt bij het horen van de voornemens van Sjmoeël Asj.

‘Maar wat is dat nu? Hoe hebben we het nu! Wat heeft ons plotseling bevangen! Jezus in joodse ogen! Hier zal zich immers voor onze ogen een vruchtbaar veld tonen dat zijn gelijke niet kent! In de Gemara! In de Tosefta! In de midrasjiem van onze oude wijzen! In de volkstraditie! In de middeleeuwen! Wij staan zonder twijfel op het punt hier een belangrijke vernieuwing op het spoor te komen! En wat nu? Zullen wij misschien langzaam maar zeker toch weer onderzoek gaan doen? Zonder enige twijfel zullen wij onmiddellijk terugkomen op dit negatieve idee om halverwege te deserteren!’

Toen hij dat gezegd had, blies hij vertoornd op zijn bril-

lenglazen en poetste ze driftig schoon met een verfrommelde zakdoek. Plotseling, terwijl hij zijn hand uitstak voor een bijna gewelddadige handdruk, zei hij met een andere, enigszins bedeesde stem: ‘Maar als wij God verhoede in financiële problemen zijn geraakt, zou er dan niet een discrete manier zijn om voor ons langzaam maar zeker een bescheiden ondersteuning te rekruteren?’ En weer greep hij Sjmoeëls hand zo meedogenloos vast dat je de botten een beetje kon horen kraken, en weer verordende hij boos: ‘Wij geven ons niet zo snel gewonnen! Niet als het om Jezus gaat, niet als het om de joden gaat en ook niet als het om uzelf gaat! Wij brengen u terug naar uw innerlijke plicht!’

Op de gang, nadat hij de kamer van professor Eisenschloss had verlaten, moest Sjmoeël onbewust glimlachen omdat hij terugdacht aan de studentenfeestjes waarop hijzelf altijd schitterde in de rol van Gustav Jontef Eisenschloss die plotseling als een koekoek uit het deurtje van de klok tevoorschijn sprong en zich gewoontegetrouw in de eerste persoon meervoud en op didactische toon zelfs tot zijn vrouw in de slaapkamer richtte.

Diezelfde avond typte Sjmoeël Asj een annonce waarin hij, wegens onverwacht vertrek, tegen een lage prijs een klein (bakelieten) radiotoestel aanbood, merk Philips, een Hermes Baby-schrijfmachine, een tweedehands grammofoon met een stuk of twintig platen: klassieke muziek, jazz en chansons. Deze annonce hing hij op het kurken mededelingenbord bij de trap van de cafetaria in de kelder van het Kaplangebouw. Door de opeenhoping van mededelingenbriefjes en advertenties was hij genoodzaakt het briefje zo op te hangen dat het eerder opgehangen, kleinere annonce volkomen bedekte: het was een lichtblauw briefje,

en voordat Sjmoeël het bedekte, zag hij nog net dat er een stuk of tien regels op stonden, geschreven in een precies en verfijnd vrouwelijk handschrift.

Vervolgens liep hij, bijna in galop, zijn krullende ramshoofd met kracht naar voren gestrekt alsof het probeerde te vluchten voor de dikke hals waaruit het groeide, in de richting van de bushaltes voor het hek van de campus. Maar na een paar stappen, toen hij het standbeeld van Henry Moore passeerde, de ineengezakte gestalte van een brede, groenige, lompe ijzeren vrouw, helemaal bedekt met een soort lijkwade van ruwe stof, keerde hij zich plotseling om en rende terug naar het Kaplangebouw, naar het mededelingenbord bij de trap van de cafetaria. Zijn korte, dikke vingers trokken snel zijn eigen opheffingsannonce omhoog om datgene wat hij daarnet zelf aan zijn eigen ogen had onttrokken te lezen en te herlezen:

Persoonlijke relatie aangeboden

Een student in de geesteswetenschappen, vrijgezel, een gevoelige gesprekspartner met een voorliefde voor geschiedenis, kan gratis woonruimte krijgen alsmede een bescheiden maandelijkse toelage als hij bereid is elke avond vijf uur lang een zeventigjarige invalide man gezelschap te houden, een intellectueel met een brede ontwikkeling. De invalide man kan doorgaans voor zichzelf zorgen en heeft hoofdzakelijk behoefte aan een gesprek en niet aan verzorging. Voor een persoonlijk kennismakingsgesprek gelieve langs te komen van zondag tot donderdag tussen vier en zes uur 's middags in het Rav Albazlaantje 17 in de wijk Sjaäree Chesed (gelieve te vragen naar Atalja). Vanwege speciale omstandigheden wordt de kandidaat verzocht zich van tevoren schriftelijk tot geheimhouding te verplichten.